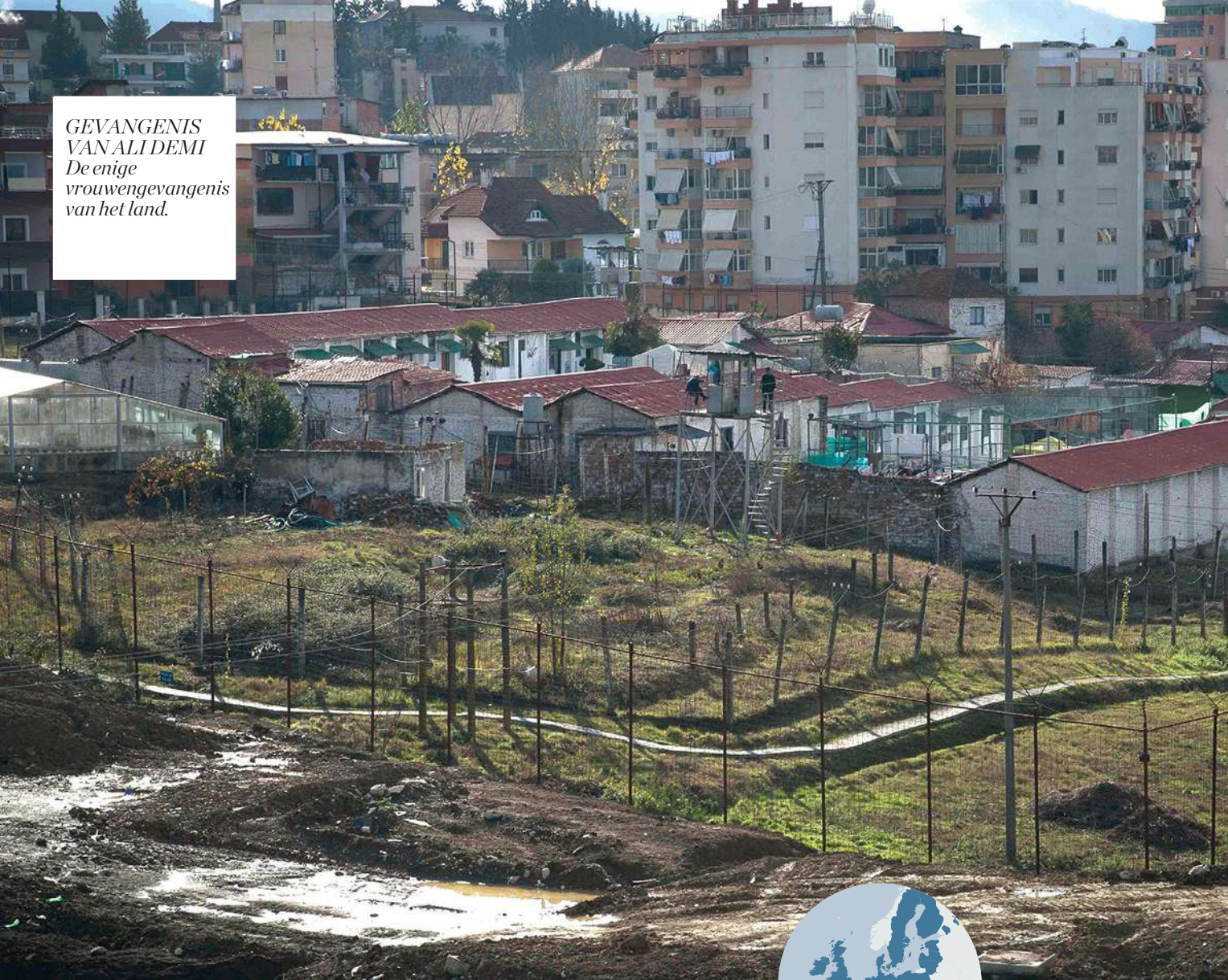

GEVANGENIS
VAN ALI DEMI
De enige
vrouwengevangenis
van het land.

KNACK ONDERZOEKT

4 weken in de gevangenis van Tirana

Is Albanië klaar voor de EU?

Door **PAULIEN BAKKER IN ALBANIË**, foto's **BERNADET DE PRINS**

Volgens rapporten van de Europese Commissie is Albanië klaar om lid te worden van de EU. Nederland, Frankrijk en Denemarken uiten twijfels over de bestrijding van de corruptie en de georganiseerde misdaad in het land. Hoe staat het land er echt voor? *Knack* deed Nelson Mandela's lakmoesproef en zat vier weken in Albanië's enige vrouwengevangenis.

vooral voor zijn aanpak van corruptie. Het advies was duidelijk: start de toetredingsgesprekken. Niet iedereen was daarmee ingenomen. Nederland, Frankrijk en Denemarken hebben bezwaren, waardoor de beslissing werd uitgesteld tot het najaar. De Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, Stef Blok, liet zich in de pers ontvallen dat hij zich 'serieuze zorgen' maakt, uiterekend over de bestrijding van corruptie en de georganiseerde misdaad. 'Op die punten moet er eerst meer voortgang komen.'

Hoe is het werkelijk met het land gesteld? Nelson Mandela indachtig zegt men dat de mate van beschaving van een land kan worden afgemeten aan de manier waarop het omgaat met zijn

gevangenen. Vrij vertaald: de papieren werkelijkheid van politici, diplomaten en de internationale gemeenschap geeft geen getrouwe weergave van de dagelijkse realiteit. Dus trokken we naar de gevangenis.

Geen advocaat

Vijf maanden voor Lola's verjaardag stappen de fotografe en ik voor het eerst door de poort, vergezeld van Blerina Cekici, het hoofd educatie van de gevangenis, een geblondeerde dertiger met smalle ogen en felrode lippenstift. Albanië, een land met nog geen 3 miljoen inwoners, telt één vrouwengevangenis. Gevangenis 325 ligt midden in een woonwijk van de hoofdstad Tirana. Het is ►

LULU DOFT ZICH OP VOOR DE FOTOSESSIE
Vrouwen komen niet vervroegd vrij zonder te betalen.

Niemand kent een land echt zolang hij er de gevangenis niet heeft gezien. Een natie moet niet worden beoordeeld op hoe ze haar hoogste burgers behandelt, maar haar laagste. – Nelson Mandela.

Uit de bibliotheek schalt luide muziek. Binnen zijn de fineertafels tegen de boekenkasten geschoven en dansen zo'n twintig vrouwen schouder aan schouder op een traditioneel Albanees bruiloftslied. We vieren de verjaardag van Lola. Ze is 33 geworden en zit een straf uit van zestien jaar voor het doden van haar tweede kind. Het bruiloftsnummer gaat over in een rapnummer. Heupen wiegen, schouders schudden, billen deinen op en neer.

In juni besprak het Europees Parlement de jaarlijkse voortgangsrapportage voor landen die willen toetreden tot de EU. Albanië gooide daarin hoge ogen,

MELLA WERKT OP HET LAND
Je ruikt hier de angst om te spreken.

een verzameling witgeschilderde barakken, opgezet onder het communisme om politieke gevangenen tot inkeer te brengen. Naast de toegangspoort hangt een muurschildering van Moeder Teresa – 's werelds bekendste Albanees – met de uitspraak: 'We kunnen niet allemaal geweldige dingen doen, maar we kunnen wel allemaal kleine dingen doen met grote liefde.' Voorbij de poort, op de met zeil overdekte binnenplaats, zitten 59 gedetineerden op bankjes aan tafels of op lage krukjes te haken, te dominoën, of samen koffie te drinken.

'Je vindt hier geen vrouwelijke seriemoordenaars of vrouwen die vermoord hebben om er zelf beter van te worden', vertelde Edlira Papavangjeli ons al voor binnenkomst. Ze promoveerde in 2014 op gender in het detentiewezen, toen ze nog werkte bij het Helsinki Comité voor Mensenrechten. Intussen werkt ze voor het United Nations Development Programme (UNDP) in Tirana. 'Vrouwen plegen hun misdaden om andere redenen dan mannen. Vaak uit armoede.' Het gemiddelde maandsalaris in Albanië ligt onder de 500 euro en 18 procent van de bevolking is werkloos. Onder de vrouwen hier lag het werkloosheidspercentage voor hun komst zelfs op 46 procent.

Ze zijn gepakt voor prostitutie of omdat ze hun kinderen hebben aangezet tot bedelen (de zigeunervrouwen). Ze zitten vast voor fraude of drugsmokkel, al dan niet aangezet door hun partner. Soms zitten ze zelfs in plaats van hun partner. En 40 procent, ontdekte Papavangjeli, werd veroordeeld wegens moord op hun geliefde. Dat is het hoogste percentage in heel Europa. De reden waarom is schokkend. Het is niet zo dat Albanese vrouwen vaker hun partner vermoorden, maar ze zitten veel langer vast, gemiddeld twee keer zo lang als in België. 'Vaak zijn vrouwen jarenlang mishandeld voor ze tot hun daad komen. Maar rechters houden daar geen rekening mee. Dat komt ook doordat veel vrouwen geen advocaat kunnen betalen.' Een op de drie vrouwen die Papavangjeli interviewde voor haar proefschrift kon zich geen advocaat veroorloven en kreeg er één door de staat toegewezen. Die ontvangt daarvoor 5000 lek, zo'n 40 euro. Een dossier aanleggen om verzachtende omstandigheden aan te tonen, of om te pleiten voor een alternatieve straf zoals huisarrest, zit er dan niet in. Vaak zien de vrouwen hun advocaat pas op de zitting.

HARDE VERHALEN
47% van de vrouwen in Albanië meent dat je geweld in een relatie moet accepteren.

CONTACT MET DE BUITENWERELD
Nieuwe belmomenten maken het contact met kinderen onmogelijk.

Huiselijk geweld

Het is koud, en in de bibliotheek wordt een elektrisch kacheltje voor het bezoek neergezet. De gevangenis heeft geen verwarming. Alleen 's ochtends en in het begin van de avond krijgen de vrouwen twee uur een bijzetvuurtje. Zo'n vijftwintig vrouwen verzamelen zich om de tafels in het midden van de ruimte. De jongste viert later die week haar negentiende verjaardag, de oudste is in de zeventig.

Blerina, het hoofd educatie, legt uit waarvoor wij gekomen zijn, maar echt helpen doet het niet: 'Willen jullie hier echt aan meewerken? Wil je dat jullie families zien dat jullie hier zitten?' Ze heeft een stapel formulieren bij zich: de vrouwen moeten pagina's lange verklaringen ondertekenen voordat ze met ons mogen praten. Hoewel toestemming voor

ons project rechtstreeks van de minister van Justitie komt, willen bewakers de eerste dagen dat we in de bibliotheek blijven en hangen ze de hele tijd om ons heen. Wat is hier aan de hand?

De eerste die zich meldt is Lulu, een veertiger in een donkerblauwe navyjas. Ze zit een straf uit van negentien jaar: zes omdat er marihuanaplanten in haar huis werden gevonden, de rest omdat haar vriend jarenlang haar dochter misbruikte. Lulu komt uit een gezin met acht broers en drie zussen. Ze vertelt dat haar broers haar sloegen en niet toestonden dat ze haar school afmaakte. 'Ze dwongen me om te trouwen. Ik wilde het huis uit en stemde toe. Ik was 19. Mijn man was ook gewelddadig, maar toen was ik al zwanger.' Lulu ging naar haar broers, maar zij meenden dat geweld bij de Albanese mentaliteit hoort. Uiteinde-

lijk scheidde ze van haar man. Haar zoon ging bij hem wonen, haar dochter van vijf bleef bij haar. Lulu leerde een andere man kennen. Toen haar ex-man daarachter kwam, ging hij naar de politie en vertelde dat haar nieuwe vriend hun dochter systematisch verkrachtte. Lulu werkte destijds in Griekenland, als prostituee.

Geweld tegen vrouwen is eerder norm dan uitzondering, blijkt uit een recent onderzoek van UNDP bij 3400 gezinnen. Een op de drie vrouwen had op het moment van het interview te maken met geweld in haar relatie. 47 procent van de vrouwen meent dat je enige mate van geweld in een relatie moet accepteren. Vrouwen, zegt advocaat Sindi Kolla van de hulporganisatie Women for Women in de noordelijk gelegen stad Schköder, worden op het platteland nog altijd als bezit beschouwd en worden gedwongen uitgehuwelijkt. 'In arme gezinnen wordt er zelfs nog een bruidsschat overhandigd: de toekomstige echtgenoot betaalt de vader om vanaf dan alle rechten op zijn dochter te krijgen.'

Ook de 33-jarige Lola komt van het platteland. Toen haar jongere zus een relatie bleek te hebben, werd Lola snel uitgehuwelijkt aan een neef van haar vader. Ze ging met haar man bij zijn ouders wonen. Hun jongste kind stierf na twee maanden – wiegendood, zegt Lola, moord, volgens haar schoonouders – en Lola moest voor de rechter verschijnen. 'Mijn man zei: "Je hoeft niets te zeggen in de rechtszaal, we hebben het geregeld met de rechter." Ze was getraumatiseerd en deed wat haar man zei. Lola kreeg zestien jaar en acht maanden. Haar man is hertrouwd.

Crimineel uit armoede

Haar verjaardagsfeest, vijf maanden later, is een succes. En toch is Lola verdrietig. Net voordat de muziek aanging, kregen de vrouwen te horen dat ze vanaf 1 juni nog maar vier keer per week mogen bellen, en alleen tot halfdrie 's middags. Lola belt elke dag met haar zontje van zeven, dat houdt haar op de been, maar hij komt pas om vier uur uit school. Hoe moet dat straks?

De nieuwe regel komt er nadat een mannelijke gevangene in een andere gevangenis erop was betrapt dat hij zijn illegale handelje vanuit de gevangenis voortzette. Het ministerie besloot om de regels in alle gevangenissen aan te scherpen, ook al is er geen aanleiding om dat

in de vrouwengevangenis te doen: nooit heeft iemand er geprobeerd te ontsnappen en van illegale handel lijkt geen sprake.

We proberen gevangenisdirecteur Elona Demollari te spreken, maar ze wordt al nerveus als ze ons ziet. De positie van gevangenisdirecteur is gepolitiseerd: met de komst van een nieuw kabinet werden in januari 2018 ook 24 nieuwe gevangenisdirecteuren benoemd. Niet geschiktheid maar betrokkenheid bij de partij is dus bepalend, met het gevolg dat steeds meer regels bepaald worden op het ministerie en het personeel vooral probeert om zijn job niet te verliezen. Dat was vroeger anders. Tijdens de voorgaande regering, die acht jaar aan de macht was, was er meer continuïteit en werd ook naar geschiktheid gekeken. Het Helsinki Comité was in die jaren intensief bij het gevangeniswezen betrokken en leidde het personeel op, maar die investeringen werden met de komst van de nieuwe regering weer tenietgedaan.

Uiteindelijk spreken we oud-gevangenisdirecteur Marinela Sota. Ze was vier jaar directeur van de Ali Demi-gevangenis, en vertrok toen de politieke druk haar te veel werd. Ze geeft tegenwoordig les aan de faculteit voor sociaal werk en toegepaste psychologie aan de Universiteit van Tirana. Het belangrijkste voordeel van haar nieuwe baan, zegt ze, is dat ze de vrijheid heeft om haar mening te uiten, ook over het gevangeniswezen. 'We hebben een strenge strafwet, maar je kunt criminaliteit niet alleen met straffen tegengaan. We zien nu misdaden die voortkomen uit armoede. We sluiten mensen op omdat ze hun elektriciteitsrekening niet kunnen betalen. De staat moet investeren in de samenleving: in het onderwijs, in gemeenschappen bouwen.'

'Onze grondwet staat vol met "het respecteren van mensenrechten", maar onze hele samenleving is gebouwd op onge-

lijkheid', zegt Papavangjeli van UNDP. 'Ze wordt ingezet als machtsmiddel.' Neem bijvoorbeeld het eten. Gevangenen die bezoek krijgen van hun familie krijgen geld en eten, anderen zijn aangewezen op het gevangeniseten of op hulp van rijkere gevangenen die daar vaak ook iets voor terug willen.

Corrupte rechters

Tijdens de ramadanmaand kookt Lidja de hele maand voor Albana, die al een jaar geen bezoek heeft gehad. 'Kleine moeite', zegt ze opgewekt. Lidja (33) zit een straf uit van twaalf jaar omdat ze een jongen die haar het hof probeerde te maken honderdduizenden euro's afhandig maakte. 'Ik ben onschuldig. Ik heb cadeaus en geld ontvangen, maar dat is geen misdrijf.' Lidja beweert dat ze maar een deel van het geld heeft gekregen, en dat een vriendin zich achter haar rug om voor haar uitgaf. Nu zitten ze samen vast.

Waar al het geld gebleven is, is onduidelijk, want als we Lidja's moeder Selime opzoeken in een achterafbuurt van Tirana vinden we haar in een donkere winkel vol sombere tweedehands kleding. In het uur dat we er zijn, komt er geen klant binnen. Haar man werkte de laatste tijd in een leerlooierij, tot hij gezondheidsproblemen kreeg. Haar zoon bezorgt meubels. Zij maakt 's ochtends het café ernaast schoon en staat 's middags en 's avonds in de winkel van haar dochter.

Ze hebben hun appartement verkocht om een advocaat voor hun dochter te kunnen betalen, maar die ging ervandoor met het geld. Selime stapte naar het Helsinki Comité voor bijstand. Haar dochter Lidja zegt: 'Ze doet wat ik zeg en gaat naar al die plekken, maar ze begrijpt niet wat er tegen haar gezegd wordt.'

Lidja ging uiteindelijk in beroep, maar zonder succes. Om de enorme corruptie bij de rechterlijke macht tegen te gaan, nam Albanië een ingrijpende beslissing: alle 800 rechters worden opnieuw ➡

40 procent van de vrouwen hier werd veroordeeld voor moord op hun partner, maar dat is níét omdat ze vaker moorden dan elders.

Geweld tegen vrouwen is eerder norm dan uitzondering. Vrouwen worden op het platteland nog altijd als bezit beschouwd.

geëvalueerd en moeten aantonen hoe ze de afgelopen 25 jaar aan hun geld zijn gekomen. Van de 140 rechters die de procedure al doorliepen, overleefden maar 53 de screening.

De vrouwen worden eigenlijk dubbel gestraft. Bij wet is vastgelegd dat gedetineerden die twee derden van hun straf hebben uitgezeten voorwaardelijk vrij kunnen komen. Maar daarvoor moeten ze wel terug naar de rechter, goed gedrag kunnen aantonen en kunnen bewijzen dat ze zichzelf kunnen onderhouden zodra ze buiten komen. Wie geen advocaat heeft, maakt weinig kans. Off the record vertellen gedetineerden ons dat het de laatste jaren niet is voorgekomen dat vrouwen voorwaardelijk vrijkwamen zonder daarvoor te betalen – niet alleen aan de advocaat, maar ook iets extra's aan de rechter.

Een bewaker die anoniem wil blijven, bevestigt dat beeld. 'We geven veel vrouwen een positieve aanbeveling. We getuigen dat ze zich goed gedragen. Ze hebben vaak kinderen thuis. Toch geeft de rechter in veel gevallen geen toestemming om hen vervroegd vrij te laten. Ze hebben slechte advocaten, we kunnen niets voor hen doen. Onze eigen rechten worden al niet eens gerespecteerd.'

Wetteloosheid

De dag na het verjaardagsfeest heeft Jola (23) buikpijn. De reden, geeft ze gelijk toe, is dat ze nog maar vier keer per week mag telefoneren. 'Ik heb al niet genoeg aan zeven keer.' Activiteiten zijn er nauwelijks in de gevangenis, alleen projecten van hulporganisaties die daarvoor subsidies hebben gekregen en die altijd tijdelijk zijn. Bellen is, naast de soapseries die ze 's middags op de kamers bekijken, Jola's enige uitlaatklep.

We zitten in het atelier, een grote donkere werkruimte met naaimachines en schilderijen van familieleden. Hier kunnen we ongestoord praten. Dan komt een bewaker Xhulie halen. Directeur Elona Demollari staat met een grote Jackie Kennedyzonnebril en naaldhakken op de binnenplaats en roept alle vrouwen bijeen die kinderen hebben. Binnenkort is het 1 juni, Kinderdag, en er wordt een feestje georganiseerd voor de kinderen van gedetineerden. Of Xhulies kinderen ook komen?

'Nee', zegt Xhulie schoorvoetend.

'Ik ga je niet smeken', zegt de directeur geïrriteerd.

Terug in het atelier laat ze haar woede de vrije loop. Xhulie is 28 en zit een straf uit van zes jaar en negen maanden voor het commercieel doorverhuren van drie appartementen. Ze verdiende 200 euro per maand als serveerster, maar het was niet genoeg. Haar kinderen van acht, zeven en drie jaar wonen nu op anderhalf uur rijden van Tirana met haar man bij zijn ouders. 'Ze geven de kinderen geen eten op die feestjes. Het is alleen maar om hun gezichten op televisie te laten zien. Ik wil dat niet. En het ergste is dat ik dat

niet eerlijk kan zeggen, want dan riskeer ik mijn aantekening van goed gedrag.'

'Die uitspraak van Nelson Mandela, ik weet dat die waar is', zegt Papavangjeli. 'Ik heb het dan niet over de voorzieningen, maar over het klimaat. Je ruikt dat er spanning is, angst om te spreken. Je ziet hoeveel bewakers rondlopen om gesprekken af te luisteren in plaats van met gevangenen te praten. En als ze praten, geven ze alleen bevelen.' Het zijn indicatoren, stelt ze, van hoe veilig de gedetineerden en het personeel zich voelen. En het zegt iets over de staat van het land, als je bedenkt dat gevangenis nog vaak bezocht worden door volksvertegenwoordigers en mensenrechtenorganisaties. 'Als het binnen ontbreekt aan veiligheid, is dat een weerspiegeling van de wetteloosheid en ongelijkheid in de wereld erbuiten.'

Is Albanië klaar voor Europa als corruptie, armoede en ongelijkheid nog zo'n rol spelen in het land? 'We zijn Europeanen', zegt advocaat Sindi Kolla vastberaden. Ja, zegt ook oud-gevangenisdirecteur Marinela Sota. 'Mensen zijn bereid om belastingen te betalen, te leven volgens regels, de wet te respecteren, zoals elke Europese burger. Ze willen deze corruptie niet. Ze willen met waardigheid en rechtvaardigheid worden behandeld. Maar de regering gebruikt de gesprekken over EU-lidmaatschap alleen om stemmen te winnen. Ze zet zich niet echt in voor verandering.'

En Xhulie, die hoopt ondertussen elke dag op nieuws. Terwijl haar oudste twee kinderen naar school gaan en leren lezen, ligt er een verzoek om amnestie, gesteund door de vorige gevangenisdirecteur en drie juristen van het ministerie van Justitie, bij de president. 'Het laatste verzoek is twee maanden geleden ingediend. We wachten nog op een reactie.' ●

De gedetineerden kozen zelf een pseudoniem voor dit artikel. Deze publicatie kwam mede tot stand door bijdragen van het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten, Free Press Unlimited en het Matchingsfonds van De Coöperatie. Met dank ook aan gevangenisdeskundige Jan van den Brand en tolk Oltjona Beleshi.

KLAAR VOOR TOETREDING?

Wat maakt een land klaar voor toetreding tot de EU? De Europese Commissie legt Albanië prioriteiten op.

1. Functionerende democratische instellingen:

Albanië moet zijn openbaar bestuur depolitiseren en professionaliseren.

2. Rechtsstaat en veiligheid: Hierbij gaat het om een goed functionerend parlement en onafhankelijke rechtspraak.

3. Fundamentele (mensen)rechten: Daaronder vallen de vrijheid van meningsuiting, maar ook het tegengaan van corruptie en georganiseerde misdaad.

4. Overige: Een correct migratiebeleid, goede regionale samenwerking, een robuuste economie en financiële hervormingen.